

ETO: 930.85(497.113)
398.8:612.821.7
398.8(497.113)
784.4(497.113)

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Kónya Sándor

∴ Vegyészeti–Élelmiszeripari Középiskola, Csóka
∴ konyacsoka@gmail.com

ÁLOMÚZÓ ÉNEK

Dream-Chasing Song

Az ájtatosság közben elszunnyadókat feddés helyett énekszóval is ébren lehet tartani. Ma már ez nem fordul elő, de régebben bizonyára hagyományos, meggyökeresedett szokás lehetett, ezt bizonyítja a Vajdaság különböző pontjain közelmúltban lejegyzett áloműző ének, mely nálunk állandósult szöveggel, de változatos, színes dallamokkal fordul elő. A dallamok változása új stílusú népdalaink formavilágához vezet, az egyik legelőbb formához, az ABBA-hoz.

Kulcsszavak: népi ájtatosság, elszunnyadás, ébresztő ének, dallamváltozatok

AZ ÉNEK SZÖVEGÉRŐL

- 1. Keljetek fel, akik aludtatok,
Tiszta szívből nem imádkoztatok,
Szentolvasót szívből nem mondtátok,
Nem lesz mennyben ékes koronátok.*
- 2. Szentolvasót aki szívből mondta,
Mennyben várja ékes koronája.
Tárt karokkal várja Szűz Mária,
Vele együtt Szentséges Szent Fia.*
- 3. Tehát soha el ne szunnyadozzunk,
Hanem mindég szívből imádkozzunk,
Mert a rózsza halványszínűvé lesz,
Az érdemünk restség miatt elvesz.*
- 4. S ha imánkban szent buzgóság nincsen,
Nem hallgatja azt meg a Jóisten.*

Az idősebbek körében szinte Vajdaság-szerte ismert ének, bár ma már senki sem állítja, hogy valóban „elő kell venni” azért, hogy igen kíméletes módon, énekkel élénkítsék fel az imádkozás, ájtatosság, halottvirrasztás, kilencedezés közben esetleg elszunnyadókat, bóbiskolókat. Pedig a kilenced néha igen hosszú, másfél, sőt két óra hosszágig is eltarthat (NAGY ABONYI 1997: 256), vagy a késő esti órákban kerül rá sor (SILLING 2003: 146), az ember meg fáradt az egész napi munka után.

A fenti szöveg *Ébresztő* címmel olvasható az egyik zentai kiadású ponyvakiadványban, a *Lurdi aranykincsben*, melyet „buzgó katolikus hívek használatára ősrégi imák és énekek nyomán összeállított B. K.” A hívők ajkán, vidékünkön a fenti szöveg alig változott, legfeljebb annyi történt, hogy néhol teljes versszakká alakították az utolsó strófát úgy, hogy a meglévő két sorhoz hozzákapcsolták az előző strófa második részét:

*4. Imáinkban ha buzgóság nincsen,
Nem hallgatja azt meg a Jóisten,
Mert a rózsza halványszínűvé lesz,
S az érdemünk restség miatt elvesz.*

(Királyhalom)

A szöveg valószínűleg eredeti változatát *Áloműző ének* címmel adta közre a mezőkövesdi kiadású *Szombati Koszorúban* a kömlői parasztköltő, imádságos ember Szécsi Ignác (1845–1923) (KUN MOLNÁR 2011). Szécsi Ignácot énekfüzet-szerkesztő paraszti személyként mások is említik (VOLLY 1982: 392). Lehetséges azonban, hogy Szepessy Lajos (1855–1917) plébános írói álneve is Szécsi Ignác volt (MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON 2011. S).

S hogy a nyomtatványokban is variálódhatnak az énekszövegek, bizonyítja énekünk vélhetőleg eredeti formájának első szakasza (KUN MOLNÁR 2011):

*Keljetek fel, akik aludtatok,
Tiszta szívből nem imádkoztatok,
Aki aztat szívéből nem mondta,
Nem lesz annak mennyben koronája.*

A DALLAMOKRÓL

A vidékünkön mondhatnánk állandósult, nem változó szöveget dallamcsokor övezi, azaz a szöveg több különböző dallammal párosult. Ezek a következők:

I. ABCD

$\text{♩} = 84$

1. Kel - je - tek fel, a - kik a - lud - ta - tok,
Tisz-ta szív-ből nem i - mád - koz - ta - tok,
Szent-ol - va - sót szív-ből nem mond-tá - tok,
Nem lesz menny-ben é - kes ko - ro - ná - tok.

Topolya, Dudás Margit (64) – 2009. V. 12.

Szakály Julianna (76)

Tóth Gizella (61)

Blahó Balog Zsuzsa (65)

Ez a dallamunk más szöveggel, pl. a *Sír egy árva* (BODOR 1999: 6. sz.) kezdettel is előfordul vidékünkön, és lényegében a *Gyászba borult Isten csil-lagvára* kezdetű Mária-ének dallamának változata. A Mária-éneket Volly István gyűjtötte a Pest megyei Peregén (VOLLY 1982: 53. sz.), rendkívüli népszerűségéhez hozzájárult az is, hogy megjelent egyik jóváhagyott énektárunkban (HOZSANNA 1997: 67.B):

67.B*Volly István: 101 Mária-ének (1948)*

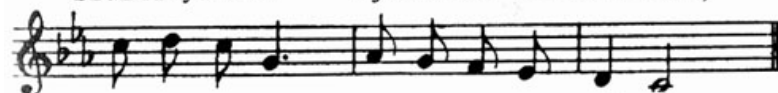
1. Gyászba bo - rult Is-ten csil-lag - vá - ra,
 2. Te-me-tés - re le-jön a mennyor - szág,
 3. É - let U - ra, meghal-tál lel - künk - re,

Függőnyt vontak mennynek ab-la - ká - ra,
 Könnytől áz-nak az an - gya-li or - cák.
 A Sá - tánnak or-szá-ga most dőlt le.

Meg-halt, meghalt az ár - tat - lan Bá - rány,
 Sír, zo - kog a fi - a - vesztett ger - le,
 Szűz Anyád-nak fáj-dal-mát te - kint - sed,

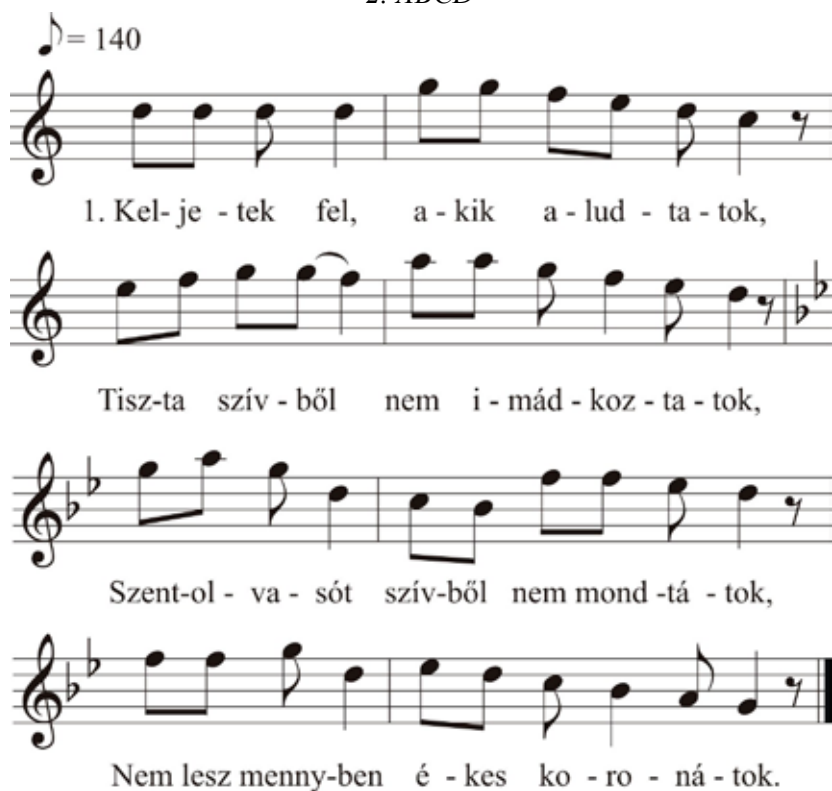

Vér-től á - zott szent ke-reszt ol - tá - rán.
 É - gig ér a Szűz-a-nya ke - ser - ve.
 Add meg ne-künk a mennye - i kin - cset!

S bár a két dallam formája eltérő – az énektári változat esetében $AABB_k$ (az első két sor dallama azonos, a negyedik sor a végén különbözik a harmadik sor dallamától), az 1. számú dallamunké pedig ABCD (mindegyik sornak más a dallama) –, a rokonsághoz nem férhet kétség, hiszen az első és harmadik sor kezdő formulái megegyeznek, a dallamvonalak is hasonlóan ívelnek, a főzárlat és a harmadik sor zárata is megegyezik. Ami teljesen elüt, az a mi dallamunk második sora. Ez az elem felbontja a régies $AABB_k$ formát, és megindítja a dallam új stílusúvá alakulását.

2. ABCD

$\text{♩} = 140$

1. Kel-je - tek fel, a - kik a - lud - ta - tok,
Tisz-ta szív - ből nem i - mád - koz - ta - tok,
Szent-ol - va - sót szív-ből nem mond - tá - tok,
Nem lesz menny-ben é - kes ko - ro - ná - tok.

Rábé, Kiss Dezsőné Makra Ilona (67) – 2011. VIII. 11.

A 2. sz., szintén oldott (ABCD) dallamunk csak kezdetében tér el némileg az előbbitől. Közeli variánsai nálunk (KÓNYA 2004: 82a.) és a Vajdaságon kívül is (Dr. KARSAI 1986: 636–637., VARGYAS 1981: 0259. sz.) előfordulnak.

3. ABCA

$\text{♩} = 70$

1. Kel - je - tek fel, a - kik a - lud - ta - tok,
Tisz-ta szív-ből nem i - mád - koz - ta - tok,
Szent-ol - va - sőt szív-ből nem mond-tá - tok,
Nem lesz menny-ben é - kes ko - ro - ná - tok.

Királyhalom, Kozma Györgyné Török Julianna (52) – 2008. V. 15.

Mikovity Béláné Varga Mária (57)

Tolnai Emilné Kalmár Edit (58)

Érdekes alakulat a 3. számú, melyben kis eltérésekkel, lényegében megmaradnak az előző változatok középső sorai, az utolsó sor dallamváltozata pedig egy az egyben az első sorban is megjelenik, így kialakul az ABCA sorismétlő, összefogottabb, zárt szerkezet. Itt a világi népzene hatása is valószínűsíthető: ugyanilyen szerkezetű, új stílusú népdalt gyűjtött a Királyhalomhoz közeli Magyarokánizsán Bodor Anikó *Kati néni, jó estét kívánok!* kezdettel (BODOR 1997: 113. sz.). Az így létrejött ABCA formát csak egy lépés választja el az ABBA-tól, mely új stílusú népzeneinkben 11-es szótagszámig uralkodó (VARGYAS 1981: 126).

4. ABBA

1. Kel - je - tek fel, a - kik a - lud - ta - tok,

Tisz-ta szív-ből nem i - mád - koz - ta - tok,
Szent-ol - va - sőt szív-ből nem mond-tá - tok,

Nem lesz menny-ben é - kes ko - ro - ná - tok.

Csóka, Varga Antalné Sági Etelka (62) – 2006. X. 29.

Az ABBA forma meg is jelenik a 4. számú dallamunkban. Ez a változat rendkívül népszerű. *Szűz Mária, tekints le az égből* kezdettel Hódegyházán (Jázova) jegyeztük le (KÓNYA 2004: 216. sz.), *Kálvária szomorú rózsája* kezdettel pedig Szentmihályon 2011 nagybőjtjében gyűjtötte Kovács Szöszill. A dallamnak sokféle ágazó variánsai vannak, pl. ABBC formában (KÓNYA 2004: 82b.), vagy tizenkettes szótagszámmal (KÓNYA 2004: 164. sz.).

Az eddigiekből világosan látható, hogy a variálódás az ének minden részét megváltoztatta olyannyira, hogy a 4. számú dallam alapján nem is ismernénk föl a kiinduló 67.B dallamot, és a rokonságról sejtelmünk sem lenne, ha nem tudnánk az itt bemutatott közbeeső változatokról.

5. ABBA

1. Kel - je - tek fel, a - kik a - lud - ta - tok,
 Tisz-ta szív-ből nem i - mád - koz - ta - tok,
 Szent-ol - va - sót szív-ből nem mond-tá - tok,
 Nem lesz menny-ben é - kes ko - ro - ná - tok.

Csóka, Zámorszki Mátyásné Bugyi Eszter (75) – 2008. VII. 23.

Ez a dallam plagális hangterjedelmével és kemény, dúr hangsorával teljesen elüt az előbbiektől. Lány jellegű változatai gyakoriak, lásd pl. *Mostan kinyílt egy szép rózsavirág* (KÓNYA 2004: 18. sz.). Szélső sorainak 12 szótagú variánsával találkozhatunk egyik pünkösdi énekünkben: *Áldja a Szentlelket minden buzgó lélek* (KÓNYA 2004: 117. sz.).

Bizonyára nem véletlen, hogy a dallamcsere nem hozott formai változást. Az 5. számú dallamunk is ABBA szerkezetű.

*

Az álomúzó ének kapcsán csak röviden utalhattunk népénekeink dallamainak sarjadásaira, elágazásaira, burjánzására, de ebből is látható, hogy a dallamkincs egy-egy közösség alkotói készsége függvényében alakul, fejlődik, terjed, tehát él.

IRODALOM

- BODOR Anikó 1997. *Vajdasági magyar népdalok. Lírai dalok*. Újvidék
- BODOR Anikó 1999. *Vajdasági magyar népdalok II. Balládák, betyár- és pásztordalok*. Újvidék–Zenta
- HOZSANNA 1997. Teljes kottás népénekeskönyv. BÁRDOS Lajos és WERNER Alajos szerk. Budapest
- Dr. KARSAI Ferenc 1986. *Jánoshalma néprajza*. Kecskemét
- KÓNYA Sándor 2004. *Harmatozzatok, egek! Népünk vallásos énekei Észak-Bánságban*. Zenta
- KUN MOLNÁR Sándor 2011. <http://www.bucsujaras.hu/szentemberek/szecsüignac/szecsü.htm> – augusztus 13.
- MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON 2011. <http://lexikon.katolikus.hu/> – május 8.
- NAGY ABONYI Ágnes 1997. A szálláskereső Szent család kilenced szokásanyaga Adorjánon és Oromhegyesen = *Üzenet 3–4*. 252–260.
- Dr. SILLING István 2003. Népi vallásosság = *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának kommentárkötetete*. Szabadka
- VARGYAS Lajos 1981. *A magyarság népzeneje*. Budapest
- VOLLY István 1982. *Karácsonyi és Mária-énekek*. Budapest

Dream-Chasing Song

Those who doze off during prayer could also be kept awake with songs, instead of reprimand. Nowadays this does not occur any more, nevertheless, earlier it is supposed to have been a traditional, deeply rooted custom. This is supported by the fact that in various parts of Vojvodina a certain type of dream-chasing song has been noted down which is characterised by fixed lyrics but varying, cheerful tune. The changes in the tune lead to the form of modern-style folk songs, to one of the most vibrant forms, the A-B-B-A.

Keywords: prayer, doze off, awakening song, varieties in tune